

Mamut ze Svobodných Dvorů, rekonstrukce a rekapitulace

Rekonstrukce nálezu mamuta ze Svobodných Dvorů je součástí nově otevřeného pavilonu v Archeoparku ve Vřetanech. Tato rekonstrukce je výsledkem nesnadné a nejisté cesty popsané v tomto článku. Největšími problémy se paradoxně staly ty nejjednodušší a nejzákladnější informace o nálezu, jako jeho lokalizace nebo popis souboru štípané industrie nalezené spolu s mamutími kostmi. Další obtíže vyvstaly i u samotných kostí, především jde o nejasnosti v jejich tvarech a velikostech, které jsou zobrazeny na původním plánu z výzkumu a absenci měřítka na tomto plánu. Aby byla tato úskalí překonána bylo nutné nejenom pečlivě rekapitulovat veškerou známou dokumentaci k nálezu ale i vše co o něm bylo dosud publikováno.

■ Petr ČECHÁK
Marek PACÁK
Katedra archeologie FF
Univerzity Hradec Králové

Stručná historie nálezu a nálezová situace

Nejstarší zaznamenaný objev ze Svobodných Dvorů pochází z roku 1885, poslední pak z roku 1924. Rekonstruovaný mamut byl však vykopán v roce 1899, přesněji 8. 4. Poslední jisté nálezy z dané situace pak pocházejí někdy z doby mezi

21. a 25. srpnem téhož roku. Z let 1902 (Anonym 1902) a 1903 (Domečka – Šnajdr 1903, 535) jsou ještě zprávy o tom, že se v dané cihelně (a snad i v místech, kde byl roku 1899 objeven daný mamut) nacházely ještě další pazourkové nástroje, nicméně samozřejmě není jisté, jestli šlo o totéž místo. Lokalitu nejvíce zkoumal L. Domečka a právě z jeho pera se dochovala většina informací o nálezu (Domečka 1899; Domečka – Šnajdr 1903). Místo navštívil i J. N. Woldřich, který pořídil vlastní zápis (Woldřich 1899). Celkově odsud pocházejí různé části mamuta a několik kamenných nástrojů (viz dále). Nálezy z dané cihelny pana Morávky jsou shrnuty v tabulce (tab. 1), ze které je vidět i problematika s určením některých kostí a artefaktů a datem jejich objevu.

Je nutno říci, že kostra nebyla v anatomické poloze a nebyla na ní zaznamenaný zásahy člověka (Šída /ed./ et al. 2009, 227). Přesto je však tato situace, zejména díky výskytu kamenné industrie, považována za místo úlovku, killing-site (Vencl 1977, 306), což je s největší pravděpodobností předpoklad správný. Ještě dodejme, že radiokarbonovou metodou jsou kosti datovány minimálně do doby 17 400 ka BP (Šída /ed./ et al. 2009, 224).

Vlastní nálezová situace je poměrně obtížná na určení (viz dále). Místo se dnes nedá přesně lokalizovat, nicméně přibližně v místech výzkumu měl být pahorek nebo břeh

(Domečka – Šnajdr 1903, 534). Problém je i s hloubkou, ve které měl být objev učiněn, protože se různí. Zjednodušeně se dá říct, že kostera ležela někde v hloubce od 2,5 m do 3,4 m (Vencl 1977, 303), přičemž pravděpodobnější je spíše vyšší údaj (Šída /ed./ et al. 2009, 221), který je udáván i J. N. Woldřichem (1899, 275). Tento autor popsal i rozložení sedimentů právě v místě nálezu mamutích kostí. To je následující (odshora dolů):

- I. tenká vrstva spraše
- II. 0,5 m tenká vrstva šedé hlíny
- III. 1 m silná vrstva hnědé hlíny
- IV. 4 m silná vrstva hnědé spraše
- V. 1 m silná vrstva hnědé hlíny
- VI. písčité podloží (Woldřich 1899, 278).

Současný pokus o rekonstrukci v CEA ve Vřetanech není prvním takovým počinem. Poprvé byly pozůstatky mamuta vystaveny v Muzeu východních Čech již od přelomu 20. a 30. let minulého století. Tehdy byly kosti poskládány ve vitríně, avšak nikoli dle polohy, ve které byly nalezeny (obr. 6). V současnosti je celý objev vystaven tamtéž, nicméně tentokrát jsou kosti a štípaná industrie složeny do podoby podle dobového náčrtu (J. Kalferst, ústní sdělení). Archeopark tedy obsahuje již třetí pokus o znázornění mamuta ze Svobodných Dvorů.

Poloha lokality

Přesné místo s mamutími kostmi a kamennými artefakty z roku 1899 se dnes nedá spolehlivě určit. V dané oblasti se totiž cihlen s archeologickými nálezy nacházelo vícero. Vyjma Morávky jde ještě zejména o sousední cihelnu Komárkovu, která ležela severně od Morávky a obě časem splynuly v jednu (Vencl 1977, 304). Kromě nich existovaly ještě další cihelny (namátkou např. Smetanova), kde se rovněž našly zvířecí kosti.

■ Obr. 1. Výřez z mapy 3. vojenského mapování. S časovým odstupem přibližně 20 let od nálezu jde o časově nejbližší vyobrazení areálu cihlen a jejich okolí.

■ areál cihlen ■ nízký pahorek ■ přibližné místo nálezu

V místech těchto cihlen se měl tyčit nízký pahorek (*Domečka – Šnajdr 1903*, 534), který je snad vidět i na mapě 3. vojenského mapování (**obr. 1**). Tento mapový list vznikl v době přibližně 20 let před vlastním výzkumem a jde o časově nejbližší zobrazení tehdejšího terénu. Na zhruba stejné místo byla lokalita umísťována již dříve (*Šída /ed./ et al. 2009*, 220, **obr. 1**), avšak, jak již zde bylo uvedeno, přesná a konkrétní lokalizace je dnes prakticky nemožná.

Ať již došlo k nálezům na stejném nebo jiném místě, než které je jako místo objevu uváděno, je zde ta zajímavá skutečnost, že zvířecích kostí bylo v celém areálu mnohem víc. Z roku 1903 pocházejí dvě kosti tura (*Vencl 1977*, 307), které se snad nacházely ve stejné vrstvě jako mamut. Ty nesly stopy opracování a pocházely z jihozápadní části Komárkovy cihelny, tedy snad poblíž její hranice s Morávkovou. Ve vlastní cihelně pana Morávka pak údajně byla vykopána i opracovaná kost koně a nosorožce (*Domečka – Šnajdr 1903*, 535–536; *Woldřich 1899*, 277). Pokud by tyto zvířecí části skutečně pocházely ze stejné doby jako mamut, vrhalo by to na lokalitu zcela nové světlo. Nemuselo by totiž jít jen o místo, kde byl paleolitickými lovci uloven mamut, ale například o celé loviště. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že v blízkém okolí nebyly objeveny jakékoli stopy sídliště, a to i navzdory dlouhodobému a na svou dobu pečlivému výzkumu.

Štípaná industrie

Podstatnými objevy ze situace ve Svobodných Dvorech jsou vedle mamutích kostí i kamenné artefakty, přesněji řečeno nálezy štípané industrie. Jak je však pro lokalitu již poměrně typické, nepanuje v tomto ohledu jednotný názor, zejména pak v počtu a typech předmětů. Rozpory jsou jak v současné literatuře, tak se vyskytovaly i v článcích dobových. Výsledkem toho jsou pak i neshody mezi prameny dnešními a tehdejšími.

Při porovnávání aktuálnější literatury jsme se zaměřili zejména na dva příspěvky k této problematice, které se jí zabývají alespoň trochu podrobněji. Jde o článek S. Vencly (*1977*) a pak o příslušnou pasáž v knize kolektivu autorů, kterou

editoval P. Šída (*2009*). Veškeré artefakty jsou uvedeny v **tab. 2** a ke všem vyjma jednoho je přiložena i fotodokumentace (**obr. 5**). S. Vencl (*1977*, 304–305 a 307) uvádí následující nástroje: hrot (8,8 cm) ze dne 16. 4. 1899 (č. 1), čepel z porcelanitu (původně přes 9 cm, nyní 7,2 cm) ze dne 7. 5. 1899 (č. 2), část čepele z porcelanitu (4,2 cm) ze dne 9. 7. 1899 (č. 3), retušovaný ústěp z porcelanitu (3,9 cm), který není uveden v žádné publikaci a jeho spojitost s danou nálezovou situací je značně pochybná (č. 7), retušovaný zlomek čepele z pazourku (6,2 × 2,1 cm) z roku 1902 či 1903 (č. 5), čepelka z pazourku (4,6 × 1,7 cm) z roku 1902 či 1903 (č. 4). Oproti tomu jsou P. Šídou (*2009*, 224) uváděny artefakty tyto: hrot (8,9 cm) (č. 1), čepel z porcelanitu (nyní 7,2 cm) (č. 2), retušovaná čepel z porcelanitu (4,2 cm) (č. 3), čepel z pazourku z roku 1903 (č. 4), čepelový zlomek z pazourku z roku 1903 (č. 5), čepel z pazourku (č. 8), čepel z porcelanitu (č. 7) a fragment z porcelanitu (č. 6), přičemž u posledních třech (6–8) není jisté, jestli skutečně souvisejí s daným nálezem ze Svobodných Dvorů.

Dobové články mají s počtem předmětů rovněž problémy. Jednota panuje v následujících artefaktech: hrot (9 × 1,5 cm nebo 8,8 × 2,6 cm) z pazourku mezi mamutími žebry ze dne 16. 4. 1899 (č. 1) (*Domečka 1899*, 232; *Woldřich 1899*, 276) a nůž (9,4 × 2,2 cm nebo 8,7 × 2,3 cm) z pazourku poblíž mamutích žebíř ze dne 7. 5. 1899 (č. 2) (*Anonym 1899c*; *Woldřich 1899*, 278). V srpnu roku 1899 se pak objevila zpráva, která hovořila o objevech ze Svobodných Dvorů a popisovala i neudávaný počet pazourkových nálezů (*Anonym 1899a*). Bohužel z ní není jasné, jestli text popisuje nějaké nové artefakty, anebo přináší pouze souhrn těch předešlých. Na druhou stranu, článek z roku 1902, který přidává nový pazourkový nález z cihelny, snad čepele (č. 7 či 8?), uvádí trojici pazourkových nástrojů, které se do té doby měly u mamutí kostry nalézt (*Anonym 1902*). Poslední zpráva o kamenných nástrojích z Morávkovy cihelny (*Domečka – Šnajdr 1903*, 534–535) hovoří o dvou nových čepelích z pazourku (č. 4 a 5). Ještě dodejme, že v krátkém komentáři z roku 1924 (*Domečka – Šída*), který tento nález také zmiňuje, jsou uvedeny k mamutí kostře dvě

Datum nálezů	Nález
8. 4. 1899	dva kly; spodní čelist; dvě stoličky
nejspíše 8. 4. 1899	8 žebíř; 5 obratlů; část bederní; kosti; křížová kost; kloub
15., 16. či 17. 4. 1899	pazourkový hrot (9 × 1,5 cm nebo 8,8 × 2,6 cm)
5. či 7. 5. 1899	pazourková čepel (9,4 × 2,2 cm nebo 8,7 × 2,3 cm)
21.–25. 8. 1899	lopatka; klouby prstů; kosti nohou; část žebra; „několik jiných kostí“
neznámo kdy *	kel mláděte; obratel; pazourkové nástroje (bez rozměrů)
nejspíše 1902	pazourkový nůž (bez rozměrů)
1902 nebo 1903	dva pazourkové nástroje (4,6 × 1,7 cm a 6,3 × 2,1 cm)

■ **Tabulka 1** Nálezy z Morávkovy cihelny (kosterní pozůstatky pocházejí všechny z mamuta); * Pozn.: Z daného textu (*Anonym 1899a*) není patrné, zda se jedná o nálezy nové anebo sumarizaci předchozích. Text doslova říká: „V cihelně p. Jar. Morávka ve Svobodných Dvorech nalezená kostra mamuta byla před nedávnem z hlíny cihlářské vyzdvižena a srovnána v postranné kolně, již téměř celou vyplňuje. Při dalším kopání nalezeny byly nové kosti, mezi nimiž úplně zachovaný obratel mamutí zvaný Atlasem, malý kel mláděte mamutího kopáčem přeražený, kostra mamutí a pazourkové nástroje, jež svědčí, že člověk žil v krajině Hradecké již v době diluviální...“.

Č. Typ artefaktu	Materiál	Rozměry (cm)	Umístění
1. Hrot	Pazourek?	d. cca 9, š. 1,5 či 2,6	Mezi
2. Čepel	Porcelanit	původní d. mezi 9,4 a 8,8 nyní 7,2, š. cca 2,2	mamutími žebry
3. Čepel	Porcelanit	d. 4,2	Snad mezi mamutími žebry
4. Čepel	Pazourek	d. 4,6, š. 1,7	Snad poblíž
5. Zlomek čepele	Pazourek	d. 6,2, š. 2,1	původního nálezů
6. Fragment	Porcelanit	–	
7. Ústěp čepele	Porcelanit	d. 3,9	Neznámé
8. Čepel	Pazourek	–	

■ **Tabulka 2** Nálezy štípané industrie z Morávkovy cihelny

■ **Obr. 6.** Fotografie vystavených kostí pořízená roku 1931

■ Obr. 5.
Kamenné
nástroje, čísla
artefaktů
odpovídají tab. 2
(Foto Václav
Drnovský)

pazourkové čepele a jeden hrot. Pokud budeme předpokládat, že text ze srpna 1899 popisuje i jeden nový kamenný artefakt, o kterém se pak mluví i později, vycházelo by, že zde byla nalezena šestice kamenných předmětů (3 z roku 1899, 1 z roku 1902 a 2 z roku 1902 nebo 1903).

Artefakty 1, 2, 4 a 5 jsou ve všech třech případech totožné a autoři nejpravděpodobněji mluví o stejných nálezech. Předmět 3 (porcelánitová čepel dlouhá 4,2 cm) je opět v případech současné literatury (tedy Šída /ed./ et al. 2009 a Vencl 1977) stejný a je velice pravděpodobné, že jde o záhadný „třetí artefakt“, o kterém zpět mluví články z let 1902 a 1924. Vzhledem k tomu, že měl být objeven v červenci (Vencl 1977, 304), je dokonce možné tento nález ztotožnit s článkem ze srpna 1899 (Anonym 1899a). To je tedy pět nálezů industrie (č. 1–5), přičemž minimálně první tři (č. 1–3) měly být objeveny přímo při mamutí kostře a dva (č. 4–5), které snad byly nalezeny poblíž a ve stejné hloubce. Tato pětice je i zobrazena v denících L. Domečky (Domečka sd.).

Otázkou zůstává, co je předmět z roku 1902. Dost možná jde o jeden z trojice nálezů, jejichž spojitost P. Šída označil za nejasnou (č. 6, 7 nebo 8). Tyto tři artefakty nejsou v dobové literatuře nijak zachyceny a dost možná ani nijak nesouvisí s námi rekonstruovanou situací, i když je pravda, že jejich materiál a výskyt patiny připomínají ostatní industrii ze Svobodných Dvorů (Šída /ed./ et al. 2009, 224).

Můžeme tedy prohlásit, tři kamenné artefakty (č. 1–3) byly objeveny přímo při těle mamota během jeho exkavace, snad dokonce přímo mezi jeho žebry. Poblíž mohly být další dvě čepele z pazourku (č. 4–5), které byly zachyceny později, ale ve stejné hloubce a snad i poblíž místa původního nálezu. Krom toho existují ještě tři další předměty (č. 6–8), jejichž spojitost se situací je nejasná a nejspíše se ji nikdy nepodaří úspěšně potvrdit nebo vyvrátit. Vzhledem k tomu, že jakákoli přesná lokalizace umístění nebo pozice těchto artefaktů není známa a i o jejich počtu panují určité dohady, nebyla do rekonstrukce v Archeoparku štípaná industrie zahrnuta.

Kosti zobrazené na původním plánu

Na původním plánu situace ze Svobodných Dvorů je zachyceno celkem 50 kostí (včetně klů) nebo kostních fragmentů, které s velkou pravděpodobností náleží dospělému samci mamuta srstnatého (*mammuthus primigenius*) (srov. Šída /ed./ et al. 2009, 227; Lister 2009, 464). Přibližně ve stejné poloze a hloubce jako kosti mamuta byly údajně nalezeny i pozůstatky dalších zvířat (Domečka–Šnajdr 1903, 533–536), proto je zde pravděpodobnost, že některé kosti vyobrazené na plánu mohou náležet jiným zvířatům. Tomu by mohla nasvědčovat nesterajná hloubka kostí. Z fotografie pořízené roku 1899 je zřejmé, že pánev (1), kly (3,4), diafýza femuru (31) a obratel (24) leží výše než kumulace ostatních kostí a tento rozdíl v nivelaci se ještě zvětšuje směrem ke klům. Většina kostí je vzhledem k nejednoznačnosti kresebné dokumentace jen obtížně identifikovatelná (obr. 2).

Při revizi souboru bylo fyzicky dohledáno 83 fragmentů žeber (Šída /ed./ et al. 2009, 227); takto vysoký počet je nejspíše způsoben dodatečnou fragmentarizací materiálu při vyzvednutí, či následném zpracování. Na původním plánu jsou velké kusy žeber označeny čísly: 12, 13, 16, 17, 18, 22, 42. Díky jejich velikostem náleží jistě mamutovi. V dokumentaci je také zachyceno dalších 23 kostí (vesměs menších kousků), které nelze jednoznačně určit. Jedná se o čísla: 2, 9, 10, 19, 21, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50. Je nepochybné, že mezi nimi jsou i menší úlomky žeber.

Určena je neúplná kost stehenní (*os femoris*) (31), přesněji se jedná pouze o diafýzu této kosti. Na plánu jsou zobrazeny tři zlomky, které by mohly svým tvarem a velikostí odpovídat epifýzám. Jedná se o čísla: 20, 26, 38. Kost číslo 24 je nejspíše obratlem, zdá se totiž, že z těla obratle vyčnívá jeden z výběžků (snad trnový – *processus spinosus*). Kost číslo 15 lze velikostně a tvarově určit jako kost pažní (*humerus*), která byla poškozena a jejíž proximální epifýza byla úplně oddělena od těla kosti. S tímto zjištěním souhlasí seznam dodnes dochovaných kostí mezi nimiž se vyskytuje i hlava humeru se stopami

ohryzáni (Šída /ed./ et al. 2009, 227). Není bez zajímavosti, že si psovitě šelmy nevybírají kosti ke hryzáni náhodně, ale podle počtu a mocnosti svalových úponků na určitém místě kosti – nejčastěji jsou ohryzávány právě proximální konce pažních kostí (O'Connor 2000, 48).

Na plánu jsou rovněž zobrazeny kosti, jejichž správná identifikace je méně pravděpodobná. Mezi takové nálezy patří kost číslo 41, která by snad mohla být *fibulou* (kost lýtková). Nasvědčovat by tomu mohlo chybějící zakřivení těla kosti s jedním výraznějším větším koncem, ten by odpovídal proximální epifýze. Nálezy „kostí nohou“ a „kloubů prstů“ jsou zmíněny v písemných pramenech (Anonym 1899b).

Kost číslo 11 je pravděpodobně bazální částí lebky, která je uvedena v seznamu dochovaných kostí (Šída /ed./ et al. 2009, 227). Dvě čáry uprostřed tohoto zlomku by pak naznačovaly pokračování kloubních výběžků, kterými nasedá týlní kost (*os occipitale*) na první obratel (*atlas*). Uvedený fragment by tedy mohl pocházet z bazální části týlní kosti, kousek pod týlním otvorem (*foramen magnum*). Na příslušnost tohoto úlomku k lebce může nepřímo ukazovat také poloha na plánu, protože byl zakreslen v blízkosti klů a předpokládané čelisti.

Kost číslo 7, ač je tvarově poměrně odlišná (především šířkou), je nejisté určena jako spodní čelist (*mandibula*). Tato kost byla nalezena mezi prvními spolu s kly a stoličkami (Domečka 1899, 231; Woldřich 1899, 275–276). Její přesné umístění je dnes neznámé. P. Šída (2009, 222, obr. 5) ji lokalizuje přibližně do míst mezi oběma kly (písmeno „A“). Na druhou stranu J. N. Woldřich (1899, 276), který situaci popsal slovně, uvádí, že vedle klů se nacházela pánev (1) a před nimi pak čelist. Záleží samozřejmě na tom, odkud pozorovatel nález popisoval, nicméně se nezdá pravděpodobné, že cokoli, co by se nacházelo mezi kly, bylo slovně označeno tak, jakože se nachází před nimi. Dodejme, že v následující větě ještě autor hovoří o tom, že napravo od této čelisti (ať již tedy byla umístěna kdekoli) se nacházela druhá část pánve. I tuto kost P. Šída (2009, 222, obr. 5) lokalizoval, tentokrát pod písmenem „B“ (obr. 2) rekonstrukce

byla provedena v souladu s touto lokalizací. Je nutno však zdůraznit, že jak u P. Šídy tak i v této konkrétní rekonstrukci jsou polohy pouze přibližné a odhadnuté.

Kost číslo 25 zůstává neurčená, jelikož je svým tvarem natolik netypická, že její zařazení není možné. Teoreticky lze uvažovat o zbytku nějaké větší kosti, například lopatky. Neurčené kosti, jejichž tvar vylučuje, že by se jednalo o úlomky žeber, jsou označeny čísly: 5, 6, 8, 14, 23, 35, 36.

Z dostupného popisu kostí vyplývá, že se nejspíše jednalo o mladého nicméně již dospělého samce (srov. Šída /ed./ et al. 2009, 227; Lister 2009, 464; Haynes 1991, 12–15). Tento závěr lze vyvodit především z velikosti klů a rozměrů dlouhých kostí, které odpovídají velikostem běžným u dospělých mamutů tohoto druhu z jiných lokalit (Lister 2009, 449–456; Haynes 1991, 25–26). Ovšem je třeba zmínit velkou rozměrovou variabilitu tohoto druhu nejenom v čase ale i navzájem současných populací z různých míst (Haynes 1991, 26–29).

Rekonstrukce situace v Archeoparku ve Věstarech

Zde popsaná situace byla na základě zjištění uvedných výše nově rekonstruovaná 1:1 v CEA ve Věstarech. Rekonstrukce je provedena podle původního plánu na podlaže v přízemí Archeoparku.

Původní plán neobsahuje měřítko, proto muselo být dopočítáno na základě porovnání zobrazených kostí a známých rozměrů. Pro toto srovnání byly vybrány kly, které byly změřeny v minulosti několikrát, a protože se jedná o nejvýznamnější část rekonstrukce, existuje zde teoretický předpoklad, že i při tvorbě plánu jim byla věnována zvýšená pozornost. Po spočítání teoretických rozměrů většiny ostatních kostí následovalo srovnání průměrných rozměrů s kostmi dospělých mamutů tohoto druhu z jiných lokalit. Rozměry byly porovnávány především s tabulkou délek dlouhých kostí dle Haynese (1991, 26) a Listera (2009, 455). Bylo zjištěno, že kosti s takto určenými rozměry jsou nepřirozeně velké. Z důvodu této odchylky a omezeného prostoru, ve kterém měla být rekonstrukce provedena, bylo přistoupeno

k redukci velikosti celé situace o cca 15 %. Tato hodnota je pouze přibližná, jelikož při přizpůsobování rozměrů byl brán ohled také na estetickou kvalitu a na správné umístění kostí vzhledem k napevno umístěným klům. Kly jsou provedeny trojrozměrně a umístěny v oddělené vitríně (obr. 3). Pro lepší ilustraci pro návštěvníky je v rámci rekonstrukce přítomen ještě obrys živého mamuta. Ten má za cíl ukázat přibližnou velikost zvířete právě na základě upravených rozměrů kostí.

Zhodnocení nálezů

Celkovou situaci ze Svobodných Dvůrů a dobový způsob dokumentace nelze z dnešního pohledu pro účely rekonstrukce hodnotit příliš pozitivně. Celou řadu kostí z dobového plánu se nepodařilo identifikovat a neexistuje ani nějaké bližší určení z dané doby. U kamenných artefaktů zase není přesně známo kolik, natožpak kde přesně, jich bylo nalezeno. Náčrtek z roku 1899 nebyl vybaven měřítkem (a je vůbec otázkou, jestli tehdy autor nějaké přesné měřítko dodržoval), takže není možné stanovit přesnou velikost materiálu. Z hlediska vlastní rekapitulace by měla být zmíněna i přinejmenším nejistá lokalizace místa vlastního objevu.

Všechny výše zmíněné nedostatky však nelze přisuzovat nedostatečné dobové dokumentaci. Například umístění nálezů mohlo být pro dobové badatele více než dostatečné, protože jednoduše věděli, kde se která cihelna nachází. Určení všech, zejména pak menších kostí nebo jejich zlomků, pak zase nemuselo být v dané době prioritou a rozměry prostě „stačily“ pouze u největších a nejvýraznějších částí (kly, čelist...). Něco podobného snad mohlo platit i pro kamenné nástroje. Rozměry

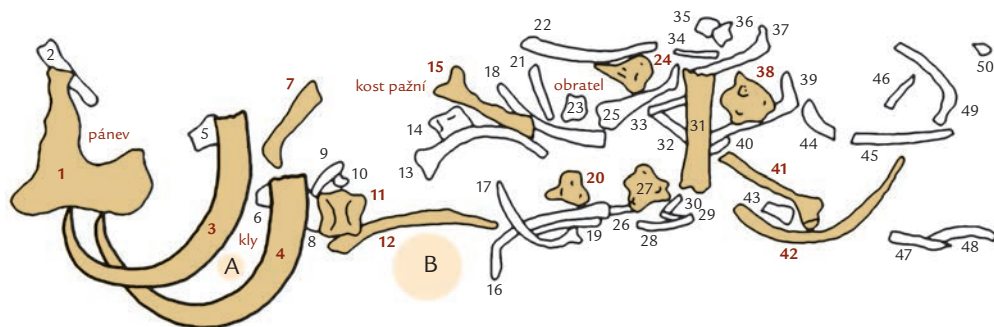
artefaktu byly hlavní, ohledně polohy se pak archeologové spokojili s konstatováním „mezi žebry“, které jim sloužilo jako doklad toho, že mamut byl uloven člověkem. Bylo by tedy mnohem vhodnější říct, že „nepřítelem“ v tomto ohledu pro nás nejsou tehdejší badatelé nebo přímo jejich metody, ale časová, více než sto let velká propast.

Závěr

Situaci pravděpodobného nálezu místa úlovku, killing-site, objeveného při těžbě hlíny v roce 1899 v jedné z cihlen ve Svobodných Dvorech, provázela a stále provází celá řada problémů a nesrovnalostí. Alespoň část těchto potíží bylo potřeba vyřešit pro účely rekonstrukce v CEA Věstary.

Přesně lokalizovat místo, kde byl celý nález učiněn, je dnes velice obtížné, protože cihlen v dané oblasti bylo povícero. Na základě informací o tom, že v místech se měl nacházet jakýsi nízký pahorek (Domečka – Šnajdr 1903, 534), pomocí mapy 3. vojenského mapování a díky GIS modelu terénu, byl „mamut ze Svobodných Dvůrů“ alespoň přibližně lokalizován (obr. 1).

Dalším problémem je výskyt štipané industrie na místě, kde byly mamutí kosti nalezeny. Již v době výzkumu byly v počtu „pazourkových hrotů a čepelí“ nejasnosti a ty přetrvávají i nyní (srov. Vencl 1977 a Šída /ed./ et al. 2009). Artefaktů, které by teoreticky mohly náležet k dané situaci, se vyskytuje několik, ale s jistotou, že byly objeveny přímo u mamuta, můžeme mluvit jen o třech. Další dvě čepelě snad mají rovněž souvislost s rekonstruovanou situací. Kromě této pětice existují ještě tři další kusy štipané industrie, avšak jejich spojení a nálezem

■ Obr. 2. Upravený plán mamutích kostí.

ve Svobodných Dvorech je značně nejisté. Všechny tyto artefakty jsou shrnuty v **tabulce 2**.

Vzhledem k tomu, že existuje pouze jedna verze kresebné dokumentace (**obr. 2**) a ne všechny nalezené kosti se dochovaly do dnešní doby, je velice složité říci, co přesně bylo nalezeno a co je na plánu zachyceno. Řadu kostí, jako například kly nebo pánev, se podařilo určit poměrně snadno. Prakticky totéž platí i pro mamutí žebra. Další kosti, jako například obratel, lýtková kost a bazální část lebky, byly identifikovány již s poněkud většími obtížemi. Velký problém nastal zejména s umístěním části čelisti, ale i ta byla, byť je třeba říci, že velice nejisté, určena. Stále však existuje několik kostí z plánu, které jsou svým tvarem a velikostí natolik atypické, že se je identifikovat nepodařilo. Na základě faktické velikosti některých výraznějších kostí bylo se zdá, že mamut byl ještě mladým, avšak již dospělým jedincem (srov. Šída / *et al.* 2009, 227; Lister 2009, 464; Haynes 1991, 12–15).

Výše zmíněný náčrtek z roku 1899 není vybaven měřítkem, což vznik rekonstrukce opět ztížilo. Proto byl

učiněn pokus o jakési „zpětné dopočítání“ na základě rozměrů výrazných kostí, zvláště pak klů. Po tomto úkonu bylo zjištěno, že rekonstruovaný mamut by měl příliš velké rozměry. Proto a také z důvodu nedostatku místa v expozici CEA byl celý model zmenšen o přibližně 15 %. Krom tohoto vlastního přenesení části plánu na podlahu Archeoparku jsou zde ještě obsaženy kly, které jsou vyvedeny plasticky (**obr. 3**). Celá rekonstrukce je pak ještě obkreslena obrysem mamuta, který je v rozměrech, jaké by měl mamut s takto velkými (myšleno po zmenšení) kostmi (**obr. 4**).

Tyto výše zmíněné problémy nejsou způsobeny nějakým lajdáctvím či neschopností tehdejších badatelů, ale spíše dobou, ve které byl výzkum prováděn a také jeho prioritami.

Problémy s lokalizací, nejasností ohledně počtu a umístění štípané industrie, praktická nemožnost určit kosti zobrazené na dobovém plánu, který je navíc jediným z dané doby. To byly hlavní potíže při pokusu o rekonstrukci nálezů mamuta ze Svobodných Dvůrů v CEA Věstary. U všech těchto potíží byla vyvinuta snaha o jejich vyřešení anebo alespoň zmírnění jejich dopadu na vlastní rekonstrukci. Zároveň s tím však bylo nutno brát v potaz i jakýsi estetický efekt a roli návštěvníků z řad neodborné veřejnosti.

Prameny a literatura

Archivní mapy Českého úřadu zeměměřického a katastrálního [online]. 2012 – – – [cit. 2012–23–12]. Dostupné z <http://archivnimapy.cuzk.cz/>

Domečka, L. sd.: Nálezové knihy III/309.

Uloženo v Muzeu Východních Čech.

Anonym 1899a: Kostra mamuta ve Svobodných Dvorech. Osvěta lidu 4. Číslo 33, 4.

Anonym 1899b: Kostra mamuta ve Svobodných Dvorech. Ratibor 16. Číslo 34, 510.

Anonym 1899c: Nové nálezy u kostry mamuta ve Svobodných Dvorech. Ratibor 16. Číslo 19, 287.

Anonym 1902: Nález ze starší doby kamenné. Ratibor 19. Číslo 48, 710.

Domečka, L. 1899: Stanice diluviálního člověka ve Svobodných Dvorech. Ratibor 16. Číslo 16, 231–233.

Domečka, L. – Šnajdr, L. 1903: Předhistorické nálezy v severovýchodních Čechách. Památky archeologické 20, 533–552.

Domečka, L. – Šál, F. L. 1924: První lidé na Královéhradecku. Královéhradecko. Vlastivědný sborník pro školu i dům 1. Číslo 2, 2.

Haynes, G. 1991: Mammoths, mastodonts & elephants; biology, behavior, and the fossil record.

Lister, A. M. 2009: Late-glacial mammoth skeletons (Mammuthus primigenius) from Condover (Shropshire, UK): anatomy, pathology, taphonomy and chronological significance. Geological Journal 44, 447–479.

O'Connor, T. 2000: The archaeology of animal bones. Sutton publishing.

Šída, P. (ed.) *et al.* 2009: The Gravettian of Bohemia. Dolnověstonické studie 17. Brno.

Vencl, S. 1977: Nejstarší osídlení Hradce Králové. Archeologické rozhledy 29, 303–309.

Woldřich, J. N. 1899: Ložisko mamutích kostí ve Svobodných Dvorech u Hradce Králové. Živa 9, 275–278.

Summary

There are lot of problems in the reconstruction of the archaeological situation in Hradec Králové – Svobodné Dvory in the Věstary Archeopark. It was necessary to cope with these problems before own recreation.

First findings come from the 1885 and the last one from the 1924. The mammoth itself was found during the 1899 in the Morávek's brickwork. All findings from this brickwork are in the table 1. The situation was studied mostly by L. Domečka (1899) and then by J. N. Woldřich (1899). The exact place where mammoth was found is not possible to identify today and there are also problems with the depth of the finds. The most probably is was about 3.4 metres. Datation of the remains was estimated to 17 400 cal. bp.

There were lot of brickyards in the 19th century and there were also lot of animal bones in most of them. Very close to these brickyards there was a small hill, which can be seen in the 3rd Military mapping map (fig. 1).

In the table 2 and the figure 5 there are stone artefacts from the situation in the Morávkova brickyard (Šída / *et al.* 2009; Vencl 1977). However some of them (No. 6–8) maybe are not connected with it. On the other hand, numbers 1–3 were found directly between mammoth bones. No. 4 and 5 most probably come from the same place but from the 1902 or 1903 (Domečka – Šnajdr 1924). Because there is no more closer identification of the artefacts position, they are not in the Věstary reconstruction.

The mammoth belonged to the woolly mammoth (*Mammuthus primigenius*) species and it was young but adult male. There were found 50 bones (fig. 2). However 24 of them are not possible to determine. The bones which can be identified are tusks, pelvis, large pieces of ribs, diaphysis of femur and humerus. There is difference between localization of mandible (see A and B in fig. 2).

Another problem was missing scale. Because of it, the real size of tusks and their size in the plan (fig. 2) with Lister (2009) and Haynes (1991) were compared. After that it was realized that the size of mammoth is too big, so it was reduced it about 15%. Another aspect was esthetical because of plastic tusks in Věstary (fig. 3). We know that our reconstruction is probably not exact. However, we think that small distortion is better for popularisation in this case than absolutely exact but confusing reconstruction.

■ Obr. 3. Vitrína s replikami mamutích klů v archeoparku

■ Obr. 4. Podoba hotové rekonstrukce